

Міністерство внутрішніх справ України
Харківський національний університет внутрішніх справ

ОРЕЛ ЮРІЙ ВІКТОРОВИЧ

УДК 343.36 (477)

**КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ОХОРОНА НОРМАЛЬНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ І УСТАНОВ
КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ**

12.00.08 – кримінальне право та кримінологія;
кримінально-виконавче право

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора юридичних наук

Харків – 2017

Дисертацією є рукопис

Робота виконана у Харківському національному університеті внутрішніх справ, Міністерство внутрішніх справ України.

Науковий консультант –

доктор юридичних наук, професор
Трубников Василь Михайлович,
Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна, професор кафедри
кримінально-правових дисциплін
юридичного факультету.

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України,
академік Європейської академії
безпеки та конфліктології
Глушков Валерій Олександрович,
Київський кооперативний інститут
бізнесу і права, професор кафедри
права;

доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України
Копотун Ігор Миколайович,
Інститут служби зовнішньої розвідки
України, проректор з навчальної
роботи;

доктор юридичних наук, доцент
Конопельський Віктор Ярославович,
Одеський державний університет
внутрішніх справ, професор кафедри
кримінального права та кримінології.

Захист відбудеться 25 лютого 2017 року о 09-00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.700.03 у Харківському національному університеті внутрішніх справ (61080, м. Харків, пр. Льва Ландау, 27).

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Харківського національного університету внутрішніх справ (61080, м. Харків, пр. Льва Ландау, 27).

Автореферат розісланий 23 січня 2017 року.

**Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради**

Д. Ю. Кондратов

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. В Україні, яка проголосила себе правовою державою, нормальна діяльність правоохоронних органів, зокрема органів і установ кримінально-виконавчої служби України, стає важливою гарантією із забезпечення суворого дотримання закону під час виконання і відбування покарань, дотримання прав і свобод людини й громадянина, правопорядку в цілому. Але виконуючи таку істотну роль, сама діяльність органів і установ кримінально-виконавчої служби України також потребує захисту, у тому числі й за допомогою кримінально-правових засобів. Найбільші загрози для неї створюються передбаченими статтями 389, 390–393, 395 Кримінального Кодексу (далі – КК) України злочинами, які посягають на нормальну діяльність органів і установ кримінально-виконавчої служби України з приводу належного порядку виконання і відбування покарань та здійснення заходів постпенітенціарного впливу на осіб, звільнених із виправних колоній.

Небезпека цих злочинів визначається тим, що вони перешкоджають виконанню вироку суду в цілому, а також призначеного цим вироком покарання, нормальному здійсненню функцій правосуддя, досягненню цілей покарання. Крім цього існує можливість повторення подібного роду діянь як самими винними, так й іншими особами. Указані суспільно небезпечні діяння заподіюють шкоду основним засобам виправлення і ресоціалізації засуджених. Вони посягають на встановлений порядок виконання та відбування покарання, перешкоджають реалізації пробаційних програм, залученню засуджених до суспільно корисної праці, проведенню з ними соціально-виховної роботи, загальноосвітнього і професійно-технічного навчання, здійсненню громадського впливу. Суспільна небезпечність зазначених злочинних посягань полягає ще й у тому, що їх вчиняють засуджені під час відбування покарання за раніше вчинені злочини, поведінка яких свідчить про вперте небажання стати на шлях виправлення, а також особи, звільнені з місць позбавлення волі, які залишаються небезпечними для суспільства з огляду на можливість вчинення ними нових злочинів, порушення громадського порядку і посягань на права інших громадян.

Окремої уваги та розгляду потребують органічний зв'язок таких посягань з іншими небезпечними формами поведінки та з корупційними проявами співробітників кримінально-виконавчої служби, високий рівень латентності відповідної групи злочинів, складнощі, що виникають під час кваліфікації злочинних посягань, фальсифікація кримінальних проваджень, порушення прав людини і громадянина. Вчинення багатьох споріднених та суміжних суспільно небезпечних діянь націлюють на необхідність оцінки потенційних можливостей кримінально-правових приписів, закріплених нині у Розділі XVIII «Злочини проти правосуддя» Особливої частини КК України.

Варто зазначити, що проблеми кримінально-правової охорони нормальної діяльності органів і установ кримінально-виконавчої служби вже привертали до себе пильну увагу науковців. Особливо цікавими в науковому плані є роботи таких вітчизняних вчених, як М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, І. Г. Богатирьов, В. І. Борисов, О. В. Бринзанська, А. П. Гель, В. О. Глушков, Ю. В. Гродецький, Т. А. Денисова,

О. О. Книженко, В. В. Коваленко, В. А. Козак, О. Г. Колб, В. Я. Конопельський, І. М. Копотун, Д. О. Назаренко, О. О. Некрасов, Р. С. Орловський, О. І. Плужнік, О. Е. Радутний, О. М. Сокурено, В. М. Трубников, В. І. Тютюгін, Л. В. Чорнозуб, Є. В. Шевченко та ін.

За кордоном означеною проблематикою досить активно займаються такі науковці, як О. Р. Абдрахманова, Д. Б. Бектибаєв, А. В. Бессонова, В. Б. Боровіков, Д. Б. Вальяно, І. С. Власов, М. Р. Гарафутдинов, В. І. Горобцов, А. А. Гравіна, О. Г. Демидов, Т. М. Добровольська, В. І. Єгоров, О. Л. Жуйков, М. І. Загородников, О. І. Зубков, В. Д. Іванов, О. М. Іванова, В. С. Ішигєєв, В. Е. Квашиє, Л. Г. Крахмальник, О. Ю. Крюкова, Ю. І. Кулєшов, Г. І. Курбатова, Ю. В. Лелікова, Л. В. Лобанова, О. І. Лукашов, К. В. Мазняк, О. В. Мазур, В. П. Малков, Б. Д. Махаков, О. С. Міхлін, С. В. Назаров, М. О. Огурцов, О. М. Павлухін, І. Г. Прасолова, О. О. Примак, Ш. С. Рашковська, О. Л. Ременсон, О. М. Сапелкіна, В. К. Сауляк, Л. Р. Сафін, Г. Г. Слободянюк, О. Д. Сміян, І. А. Тарханов, П. В. Тепляшин, О. О. Тимофєєва, Ю. М. Ткачевський, І. М. Тяжкова, Ю. К. Шевелєв, А. В. Щербаков та ін.

Віддаючи належне здобуткам указаних науковців, слід зазначити, що ступінь розробленості цієї проблематики не може бути визнаний достатнім. Наявні напрацювання в цьому напрямку мають фрагментарний характер і свідчать в основному про дослідження окремих питань, пов'язаних з відповідальністю за вчинення злочинних діянь, які спрямовані на порушення функціонування органів і установ кримінально-виконавчої служби України.

Отже, існує необхідність творчого осмислення проблем кримінально-правової охорони нормальної діяльності органів і установ кримінально-виконавчої служби України, які не розкриті достатньо повно, законодавчого моделювання і вироблення дієвих правил кваліфікації цих злочинів.

Усе вищевикладене зумовило вибір теми даного дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження здійснено відповідно до додатку № 2 до Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 років, затвердженого наказом МВС України від 16.03.2015 р. № 275; відповідає п. 5.16 Пріоритетних напрямів наукових досліджень Харківського національного університету внутрішніх справ на період 2016–2019 років, схвалених рішенням Вченої ради Харківського національного університету внутрішніх справ від 23.02.2016 р. (протокол № 2), а також комплексній темі наукових досліджень кафедри кримінального права та кримінології факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства Харківського національного університету внутрішніх справ на 2014–2018 роки «Протидія злочинності кримінально-правовими та кримінологічними засобами» (номер державної реєстрації 0113U008195).

Тема дисертації затверджена Вченою радою Харківського національного університету внутрішніх справ 14 січня 2012 року (протокол № 1).

Мета і задачі дослідження. Метою дослідження є розробка кримінально-правової та кримінально-виконавчої концепції охорони нормальної діяльності органів і установ кримінально-виконавчої служби, яка б відповідала потребам

сучасного суспільства, а також обґрунтування теоретичних основ для вдосконалення регламентації відповідальності за подібні суспільно небезпечні діяння.

Для досягнення зазначеної мети поставлено та вирішено такі *задачі*:

- з'ясувати соціальну обумовленість кримінально-правової заборони діянь, які посягають на нормальну діяльність органів і установ кримінально-виконавчої служби України;
- провести історико-правовий аналіз розвитку національного законодавства з проблем кримінально-правової охорони нормальної діяльності органів і установ кримінально-виконавчої служби України;
- дослідити вітчизняне і зарубіжне законодавство про кримінальну відповідальність за посягання на нормальну діяльність органів і установ кримінально-виконавчої служби;
- сформулювати поняття нормальної діяльності органів і установ кримінально-виконавчої служби України;
- визначити правові основи діяльності, структуру, завдання, основні функції та принципи діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України;
- дослідити проблеми кадрового забезпечення пенітенціарної системи України;
- дослідити кримінологічну характеристику злочинності у місцях позбавлення волі;
- дослідити кримінологічну характеристику злочинності персоналу кримінально-виконавчих установ;
- проаналізувати та розкрити зміст об'єктивних та суб'єктивних ознак складів злочинів, передбачених статтями 389, 390–393, 395 КК України, виявити найбільш складні й суперечливі питання застосування цих кримінально-правових норм;
- проаналізувати та розкрити зміст кваліфікуючих ознак складу злочину, передбаченого статтею 393 КК України;
- розглянути інші спірні та проблемні питання кваліфікації злочинів проти нормальної діяльності органів і установ кримінально-виконавчої служби;
- проаналізувати наявні проблеми та визначити шляхи підвищення ефективності здійснення соціальної адаптації відносно засуджених, звільнених від відбування покарання;
- сформулювати пропозиції щодо внесення змін і доповнень до чинного законодавства України.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у процесі нормальної діяльності адміністрацій органів і установ кримінально-виконавчої служби України, застосування до засуджених основних засобів виправлення і ресоціалізації, забезпечення встановленого порядку виконання та відбування покарання (режиму), суспільно корисної праці, соціально-виховної роботи, загальноосвітнього і професійно-технічного навчання, громадського впливу.

Предметом дослідження виступає кримінально-правова охорона нормальної діяльності органів і установ кримінально-виконавчої служби України.

Методи дослідження обрані з урахуванням поставленої мети і задач, об'єкта і предмета дослідження. Під час дослідження для вирішення поставлених задач використовувались у комплексі загальнонаукові та спеціально-правові методи.

Методологічною основою дисертації став діалектичний метод, використання якого у всіх розділах дисертації дало можливість об'єктивно оцінити сучасний стан і можливості кримінально-правової охорони нормальної діяльності органів і установ кримінально-виконавчої служби України. Використання історичного методу дозволило виявити генезис кримінального законодавства України стосовно встановлення відповідальності за злочини, що посягають на нормальну діяльність органів і установ кримінально-виконавчої служби України та передбачити основні напрямки його розвитку у майбутньому (підрозділ 1.2). Компаративістський метод було застосовано під час порівняння кримінального законодавства України з відповідними нормами законів про кримінальну відповідальність за посягання на нормальну діяльність органів і установ виконання покарань інших країн (підрозділ 1.1). Формально-логічний (догматичний) метод використано при вивченні теоретичних напрацювань представників зарубіжної й вітчизняної науки, а також при аналізі положень статей 389, 390–393, 395 КК України з приводу дотримання правил законодавчої техніки, конструювання диспозицій і санкцій цих норм, виявлення недоліків у побудові останніх та формулювання пропозицій щодо їх усунення (підрозділи 1.1, 1.2, 3.1–3.5, 4.1). Використання системно-структурного методу дозволило здійснити кримінально-правову характеристику злочинів, передбачених 389, 390–393, 395 КК України, проаналізувати зміст нормативних актів, що встановлюють засади діяльності органів і установ Державної кримінально-виконавчої служби України, регламентують порядок виконання і відбування покарань, дослідити сутність правових категорій і явищ, сформулювати понятійно-категоріальний апарат (підрозділи 2.1–2.3, 3.1–3.5, 4.2). За допомогою статистичного методу опрацьовано статистичні дані та проведено аналіз кримінальних справ за вчинення злочинів, передбачених статтями 389, 390–393, 395 КК України, а також з'ясовано кримінологічну характеристику злочинності у місцях позбавлення волі та злочинності персоналу кримінально-виконавчих установ (підрозділи 1.1, 2.4, 2.5). Соціологічні методи дослідження (опитування, аналізу документів) використано для вивчення думки працівників органів досудового слідства, прокуратури, суду та співробітників органів і установ кримінально-виконавчої служби України відносно проблемних питань, що розглядаються, вивчення практики застосування статей 389, 390–393, 395 КК України (підрозділи 1.1, 2.5, 3.2–3.4).

Теоретичною основою дослідження стали праці вітчизняних і зарубіжних вчених з кримінального права, кримінально-виконавчого права, кримінології, філософії, психології і соціології.

Нормативну базу дослідження становлять Конституція України, КК України, Кримінально-виконавчий кодекс (далі – КВК) України, Кримінальний процесуальний кодекс (далі – КПК) України, закони України, нормативно-правові акти Президента України, Кабінету міністрів України, Міністерства юстиції України, відомчі та міжвідомчі акти центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань та пробації, постанови Пленуму Верховного Суду України, міжнародно-правові акти тощо. У роботі досліджено законодавство про кримінальну відповідальність низки зарубіжних країн, вітчизняне кримінальне законодавство минулих років.

Емпіричну базу дослідження склали статистичні данні та матеріали Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Державної кримінально-виконавчої служби (далі – ДКВС) України, Державної судової адміністрації України, відомості, отримані внаслідок вивчення більше 2 тис. архівних кримінальних справ і вироків відносно осіб, які вчинили злочини, передбачені статтями 389, 390–393, 395 КК України, результати опитування 256 працівників органів досудового слідства, 157 працівників прокуратури, 112 суддів та 237 співробітників органів і установ кримінально-виконавчої служби України.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що дисертація є першим в Україні комплексним дослідженням проблем кримінально-правової охорони нормальної діяльності органів і установ кримінально-виконавчої служби України. У результаті проведеного дослідження дисертантом особисто сформульовано й запропоновано низку нових положень і висновків, що мають важливе теоретичне та практичне значення, зокрема:

вперше:

- доведена необхідність виділення з числа злочинів проти правосуддя окремої групи злочинів, передбачених статтями 389, 390–393, 395 КК України, й у аспекті аналізу кримінально-правової охорони нормальної діяльності органів і установ кримінально-виконавчої служби України з приводу належного порядку виконання і відбування покарань та здійснення заходів постпенітенціарного впливу на осіб, звільнених з виправних колоній, надано всебічний комплексний кримінально-правовий та кримінально-виконавчий аналіз складів цих злочинів, проаналізовано та розкрито зміст їх об'єктивних та суб'єктивних ознак, виявлено найбільш складні й суперечливі питання застосування зазначених кримінально-правових норм;

- крізь призму розроблених у науці кримінального права соціальних, соціально-психологічних та системно-правових принципів криміналізації досліджено питання соціальної обумовленості кримінально-правової заборони діянь, які посягають на нормальну діяльність органів і установ кримінально-виконавчої служби України;

- з урахуванням специфіки історичних періодів у розвитку української держави та особливостей відповідних правових пам'яток визначена періодизація законодавства України і еволюції норм, якими передбачено кримінально-правову охорону нормальної діяльності органів і установ кримінально-виконавчої служби України, і проведено їх повний, всебічний та об'єктивний історико-правовий аналіз;

- сформульовано дефініцію поняття «нормальна діяльність органів і установ кримінально-виконавчої служби України», під якою пропонується розуміти встановлений законом та іншими нормативно-правовими актами порядок виконання і відбування покарань, який забезпечує фізичну ізоляцію засуджених; постійний нагляд за ними; виконання покладених на них обов'язків; реалізацію їх прав і законних інтересів; безпеку засуджених і персоналу та їх близьких, посадових осіб та громадян, які знаходяться на території колонії; роздільне тримання різних категорій засуджених; різні умови тримання засуджених залежно від виду колонії; зміну умов тримання засуджених; забезпечення здоров'я засуджених, залучення засуджених до суспільно корисної праці, соціально-виховної роботи, загальноосвітнього і професійно-технічного навчання. До елементів кримінально-

виконавчих правовідносин, які фактично визначають нормальне, правильне функціонування органів і установ кримінально-виконавчої служби України, віднесено: 1) законну діяльність органів і установ виконання покарань, які реалізують цілі покарання щодо засуджених; 2) забезпечення діяльності органів і установ виконання покарань висококваліфікованим кадровим потенціалом; 3) попередження злочинів та правопорушень з боку засуджених; 4) попередження злочинів та правопорушень з боку персоналу;

удосконалено:

– підхід щодо необхідності внесення змін до статей 389 і 390 КК України, де замість категорій осіб, які «засуджені» до вказаних у них покарань, передбачити категорію осіб, які «відбувають» ці види покарань;

– систему аргументів щодо необхідності виділення нового виду відповідальності засуджених – кримінально-виконавчої, оскільки специфіка характеру і цілей застосування заходів стягнення і, найголовніше, коло суспільних відносин, що ними охороняються, визначають її як самостійний сформований вид юридичної відповідальності. Виходячи з цього, відображаючи сутність даного правопорушення, пропонується іменувати його кримінально-виконавчим проступком;

– положення про те, що суб'єктом злочину, відповідальність за який передбачено ст. 393 КК України не можуть бути особи, які перебувають у попередньому ув'язненні, відносно яких обраний запобіжний захід у вигляді тримання під вартою або відносно яких, як тимчасовий запобіжний захід, застосовано короточасне затримання в порядку, передбаченому КПК України, особи, до яких арешт застосовано як захід адміністративного або дисциплінарного стягнення, а також особи, які відбувають покарання за неправосудним вироком;

– підходи щодо визначення критеріїв розмежування злочину, передбаченого ст. 392 КК України, зі злочинами із суміжними складами (статті 121, 122, 125, 126, 127, 129, 146, 147, 255, 257, 345 КК України). Таке розмежування можна провести за елементами та ознаками складу злочину, а саме: об'єктом посягання, потерпілим, місцем вчинення злочину, суб'єктом злочину, метою та мотивом злочину;

дістали подальший розвиток:

– погляди на безпосередні об'єкти злочинів, передбачених статтями 389, 390–393, 395 КК України, виходячи з їх видового об'єкту, під яким слід розуміти суспільні відносини, які забезпечують нормальну діяльність органів і установ кримінально-виконавчої служби України з приводу належного порядку виконання і відбування покарань та здійснення заходів постпенітенціарного впливу на осіб, звільнених з виправних колоній;

– аргументи на користь визначення адміністративного нагляду, з урахуванням його сутності, змісту та спрямованості, як постпенітенціарного, та пропозиції стосовно покладення його здійснення на уповноважений орган з питань пробації, а проведення індивідуально-профілактичної роботи за місцем проживання засудженого – на органи Національної поліції;

– уявлення про сутність злочину, передбаченого ч. 1 ст. 393 КК України, внаслідок чого запропоновано викласти її в авторській редакції, де передбачити відповідальність за самовільне залишення місця відбування покарання, вчинене

особою, яка відбуває покарання у виді арешту, обмеження волі, тримання в дисциплінарному батальйоні або позбавлення волі, і встановити покарання у виді позбавлення волі на строк до п'яти років;

– аргументи щодо доцільності виділення кваліфікованого та особливо кваліфікованого складу злочину, передбаченого ст. 393 КК України, з перерахуванням обставин, які підвищують ступінь суспільної небезпечності як особи, яка вчинила злочин, так і вчиненого нею діяння, та встановлення відповідної диференціації меж їх караності, оскільки на сьогодні викладені у КК України кваліфікуючі ознаки «втечі» фактично розглядаються як рівноцінні, що не відповідає ступеню їх суспільної небезпеки;

– уявлення про сутність злочину, передбаченого ст. 392 КК України, внаслідок чого запропоновано викласти її в авторській редакції, внівши термінологічні зміни, а також виділити в межах однієї статті чотири частини, кожна з яких передбачала б відповідальність за різні за ступенем суспільної небезпечності діяння, й санкції яких містили б різні види та розміри покарань.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані в дисертації наукові та методологічні положення, пропозиції, висновки і рекомендації мають як теоретичне, так і прикладне значення у сфері кримінального та кримінально-виконавчого права, а також для створення концептуальних положень системи державно-правової охорони нормальної діяльності органів і установ кримінально-виконавчої служби України, і можуть бути використані:

– у науково-дослідній роботі – для подальшої розробки теоретичних та прикладних проблем кримінально-правової охорони нормальної діяльності органів і установ кримінально-виконавчої служби України та виробленні механізмів ефективної протидії зазначеним посяганням (Акт впровадження результатів дисертаційного дослідження у наукову діяльність Кримінологічної асоціації України від 15 березня 2016 року);

– у правотворчості – для подальшого вдосконалення чинного кримінального та кримінально-виконавчого законодавства, визначення концептуальних засад побудови системи державно-правової охорони нормальної діяльності органів і установ кримінально-виконавчої служби України (Лист Комітету Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності № 04-18/11-707 від 1 квітня 2016 року);

– у правозастосовній діяльності – при підготовці нової постанови Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ щодо даної категорії справ, у слідчій та судовій практиці, у діяльності органів і установ ДКВС України (Акт впровадження результатів дисертаційного дослідження у практичну діяльність Управління Державної пенітенціарної служби України в Миколаївській області від 22 березня 2016 року);

– у навчальному процесі – при викладанні навчальних дисциплін «Кримінальне право», «Кримінально-виконавче право», «Кримінологія та профілактика злочинів»; при підготовці підручників, навчальних та навчально-методичних посібників із вказаних дисциплін, а також у науковій роботі студентів, аспірантів і викладачів при дослідженні різних аспектів порушеної проблематики

(Акт впровадження результатів дисертаційного дослідження у навчальний процес Харківського національного університету внутрішніх справ від 28 березня 2016 року).

Апробація результатів дисертації. Основні положення і висновки дисертації обговорювалися на засіданнях кафедри правознавства Миколаївського міжрегіонального інституту розвитку людини вищого навчального закладу «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна», теоретико-методологічних семінарах кафедри кримінального права та кримінології Харківського національного університету внутрішніх справ, а також викладені в доповідях і наукових повідомленнях на міжнародних науково-практичних конференціях: «Право, суспільство і держава: форми взаємодії» (м. Київ, 16–17 січня 2015 р.); «Громадянське суспільство в Україні: проблеми забезпечення правотворчої діяльності» (м. Харків, 3–4 квітня 2015 р.); «Актуальні проблеми розвитку громадянського суспільства в Україні в умовах сучасних правових реформ» (м. Дніпропетровськ, 21 травня 2015 р.); «Проблеми вдосконалення правового забезпечення прав та основних свобод людини і громадянина» (м. Запоріжжя, 26 червня 2015 р.); «Сучасний стан і перспективи розвитку держави і права» (м. Львів, 19–20 червня 2015 р.); «Національні та міжнародні стандарти сучасного державотворення: тенденції та перспективи розвитку» (м. Харків, 1 серпня 2015 р.); «Актуальні питання правової теорії та юридичної практики» (м. Одеса, 7–8 серпня 2015 р.); «Проблеми правової реформи та розбудови громадянського суспільства в Україні» (м. Харків, 16–17 жовтня 2015 р.).

Публікації. Основні положення та результати дисертації відображено в одній одноособовій монографії; 22 наукових статтях, з яких 11 опубліковані у наукових виданнях України, визнаних фаховими з юридичних наук (з них 3 – в електронних), 11 – у наукових виданнях іноземних держав за профілем дисертації та у 8 тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура дисертації зумовлена метою дослідження, його задачами, об'єктом та предметом. Дисертація складається зі вступу, 4-х розділів, що містять 14 підрозділів, висновків, списку використаних джерел (всього 633 найменування) та 11 додатків. Загальний обсяг дисертації становить 420 сторінок, з яких основний текст – 330 сторінок, список використаних джерел – 69 сторінок, додатки – 21 сторінка.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми, розкрито стан її наукової розробленості та зв'язок із науковими програмами, планами, темами, визначено мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, його методологічну основу, сформульовано положення, що становлять наукову новизну роботи, висвітлено практичне значення одержаних результатів, наведено відомості про апробацію та публікації, структуру та обсяг дисертації.

Розділ 1 «Кримінально-правова охорона нормальної діяльності органів і установ кримінально-виконавчої служби України як предмет дослідження» складається з двох підрозділів.

У підрозділі 1.1 «Соціальна обумовленість кримінально-правової заборони діянь проти нормальної діяльності органів і установ кримінально-виконавчої служби України» на підставі розроблених наукою кримінального права концепцій криміналізації і декриміналізації суспільно небезпечних діянь, на предмет відповідності принципам криміналізації, а саме: 1) суспільної небезпеки; 2) відносної поширеності діяння; 3) домірності позитивних та негативних наслідків криміналізації; 4) кримінально-політичної адекватності криміналізації; 5) конституційної адекватності; 6) системно-правової несуперечності; 7) міжнародно-правової необхідності та допустимості; 8) процесуальної здійсненності переслідування; 9) безпробільності закону та ненадмірності заборони; 10) визначеності та єдності термінології; 11) повноти складу; 12) домірності санкції та економії репресії, досліджуються положення, що містяться у статтях 389, 390–393, 395 КК України.

У цілому стверджується, що існування цих кримінально-правових заборон та встановлення відповідальності за вчинення зазначених злочинів не порушує основних напрямів діяльності держави в сфері боротьби зі злочинністю, не суперечить положенням Конституції України, відповідає стану правової системи України, не суперечить нормам інших галузей права і має забезпечувати кримінально-правову охорону їх окремих положень, тобто свідчить про їх відповідність тим принципам, які обумовлюють необхідність їх криміналізації.

Автором встановлено, що криміналізація діянь, які посягають на нормальну діяльність органів і установ кримінально-виконавчої служби України, була проведена з порушенням кримінально-правових системних принципів.

Дослідження принципу безпробільності закону та ненадмірності заборони дозволяє зробити висновок, що його вимоги не були дотримані законодавцем при конструюванні складів злочинів, передбачених статтями 391 та 393 КК України.

Невизначеність та відсутність у кримінальному законодавстві єдності понятійного апарату стосовно термінів та визначень понять, що містяться в диспозиціях статей 390–393, 395 КК України, призводить до відхилення від принципу визначеності та єдності термінології і породжує труднощі в слідчій та судовій практиці при застосуванні зазначених норм.

Вивчення принципу повноти складу дозволяє стверджувати, що він також не повною мірою був дотриманий законодавцем. У зв'язку з цим доводиться необхідність по-новому сформулювати диспозиції статей 390, 391, 392 КК України, де визначити всі необхідні об'єктивні та суб'єктивні ознаки, спрямовані на однакове їх застосування.

Автором вказується на відносну схожість санкцій за діяння, відповідальність за які передбачено статтями 389, 390–393, 395 КК України, й відповідними кримінально-правовими нормами деяких зарубіжних країн. Аналіз практики призначення покарання за вчинення вказаних діянь свідчить, що суди, в основному, правильно підходять до визначення виду та розміру покарання, призначаючи його в межах санкції статті. Разом з тим, робиться висновок про невідповідність санкцій за вчинення злочинів, відповідальність за які передбачено ч. 1 ст. 390, статтями 392, 395 КК України, їх суспільній небезпечності, а отже, їх невідповідність одному із

кримінально-правових системних принципів криміналізації діянь – принципу домірності санкції та економії репресії

У підрозділі 1.2 *«Історичний аспект проблеми кримінально-правової охорони нормальної діяльності органів і установ кримінально-виконавчої служби України»* досліджено питання використання історичного методу та проаналізовано різні точки зору щодо періодизації історії розвитку кримінального законодавства України. Враховуючи специфіку відповідних історичних періодів у розбудові української держави та особливості відповідних правових пам'яток, дисертантом запропонована наступна періодизація розвитку законодавства України й еволюції кримінально-правової охорони нормальної діяльності органів і установ кримінально-виконавчої служби України: 1) період Київської Русі (X–XIII ст.ст.); 2) Польсько-литовський період (XIV ст. – середина XVII ст.); 3) період перебування України в складі Російської імперії (середина XVII ст. – 1917 рік); 4) радянський період (1917–1991 роки); 5) сучасний період (з 1991 року).

Автором проаналізовано основні пам'ятки права, що діяли на території сучасної України і містили кримінально-правові норми, починаючи з моменту виникнення першого централізованого державного утворення – Київської Русі, а саме: Русько-візантійські договори укладені Олегом (911 рік) та Ігорем (944 рік); Руська Правда, Литовські Статути в редакції 1529 року («Старий»), 1566 року («Волинський») і 1588 року («Новий»); Соборне Уложення 1649 року; Військовий Артикул 1715 року. Стверджується, що у вказаних історичних пам'ятках права закріплювалися окремі норми, які в основному передбачали відповідальність за незаконне звільнення засуджених, а також вказували на можливість заміни майнових покарань, у випадку їх невиконання, іншими, що мали особистий характер.

Дослідження положень Уложення про покарання кримінальні та виправні 1845 року показало, що в ньому вперше, на відміну від попередніх законодавчих пам'яток, з'явився окремий структурний елемент (глава п'ята «Про злом тюрем, виведення і втечу осіб, які перебувають під вартою або наглядом», що містилася в Розділі четвертому «Про злочини і проступки проти порядку управління»), в якому (у статтях 335–346) було перераховано низку діянь, що порушували режим відбування покарання чи тримання під вартою. Передбачалася відповідальність за звільнення ув'язнених та арештованих, їх втечу, приховування втікачів та пособництво у втечі, яка диференціювалася залежно від способу та обставин вчинення втечі.

Подальші зміни та наступна кодифікація кримінальних законів призвела до появи у 1885 році останньої редакції Уложення про покарання кримінальні та виправні, в якому у статтях 308–317 встановлювалася кримінальна відповідальність за аналогічні види злочинних діянь.

Відзначається, що більш активний розвиток законодавства з досліджуваного питання розпочався наприкінці XIX ст., коли завершилося формування пенітенціарної системи, що зумовило потребу вдосконалення кримінально-правової охорони її нормального функціонування.

У 1903 році було прийнято Кримінальне Уложення, в якому до Глави VII «Про протидію правосуддю» були включені склади злочинів (статті 173–177), що

передбачали відповідальність за посягання на нормальну діяльність органів і установ кримінально-виконавчої служби України.

У період 1917–1960 років відбувся стрімкий розвиток та вдосконалення норм, що регулювали порядок і умови виконання та відбування покарань, а також передбачали кримінальну відповідальність за ухилення від їх відбування. У КК УСРР 1922 і 1927 років норми, присвячені відповідальності за посягання на нормальну діяльність органів і установ кримінально-виконавчої служби, містилися в Розділі «Злочини проти порядку управління» Особливої частини Кримінального кодексу.

Порівняно з кримінальним законодавством попередніх років, КК УРСР 1960 року передбачав більш широкий перелік складів злочинів, якими було передбачено відповідальність за посягання на нормальну діяльність органів і установ кримінально-виконавчої служби України. На момент набуття ним чинності він містив лише три відповідні норми (ст. 183 КК – втеча з місця ув'язнення або з-під варти, ст. 184 КК – втеча з місця заслання та ст. 185 КК – самовільне повернення висланого в місцевість, заборонену для проживання). Вказані в них склади злочинів було включено до Глави VIII Особливої частини КК «Злочини проти правосуддя».

У подальшому на створення ефективних умов виконання та відбування кримінальних покарань, у тому числі і охорони нормальної діяльності органів і установ кримінально-виконавчої служби України, був спрямований ряд законодавчих і організаційних заходів, результатом чого стало доповнення у 1961 році КК УРСР статтею 69-1 «Дії, що дезорганізують роботу виправно-трудових установ», яка була включена до Розділу II «Інші злочини проти держави» Глави I «Злочини проти держави» Особливої частини, у 1966 році – статтею 196-1 «Порушення правил адміністративного нагляду», у 1977 році – статтею 183-1 «Ухилення від відбування покарання у вигляді позбавлення волі», у 1983 році – статтею 183-2 «Невиконання вироку суду про позбавлення права займати певні посади або займатися певною діяльністю» та статтею 183-3 «Злісна непокоря вимогам адміністрації виправно-трудової установи».

У 2001 році був прийнятий КК України, який порівняно з КК УРСР 1960 року встановив новий перелік покарань та інакше визначив їх систему, а також розширив перелік злочинних посягань на нормальну діяльність органів і установ кримінально-виконавчої служби України, відповідальність за які передбачено статтями 389, 390–393, 395 КК України.

Розділ 2 «Нормальна діяльність органів і установ кримінально-виконавчої служби України» складається з п'яти підрозділів.

У підрозділі 2.1 *«Поняття та зміст нормальної діяльності органів і установ кримінально-виконавчої служби України»* поняття нормальної діяльності органів і установ кримінально-виконавчої служби України надається крізь призму окреслення кола суспільних відносин, яким заподіюється шкода або може бути заподіяна шкода при вчиненні злочинів, передбачених статтями 389, 390–393, 395 КК України.

Відзначається, що об'єктом цієї групи злочинів є нормальна діяльність органів і установ кримінально-виконавчої служби України, під якою розуміються відносини, що складаються між персоналом і засудженими з приводу здійснення першими –

розпорядних, адміністративних функцій, та підпорядкованості, обов'язковості виконання розпоряджень і дотримання дисципліни – другими.

Кримінально-правовій охороні підлягають суспільні відносини, що становлять сукупність прав і обов'язків їх суб'єктів при виконанні та відбуванні покарань у межах застосування заходів карально-виховного впливу, що складаються в процесі діяльності органів і установ виконання покарань, яка спрямована на досягнення цілей покарання: виправлення засуджених, попередження вчинення нових злочинів як засудженими, так і персоналом органів і установ виконання покарань.

При цьому зауважується, що діяльність органів і установ виконання покарань може бути визнана нормальною, якщо в процесі їх функціонування безперервно реалізується мета покарання. У зв'язку з цим до ознак нормальної діяльності установ виконання покарань дисертант відносить основні засоби виправлення і ресоціалізації засуджених, якими є: встановлений порядок виконання та відбування покарання (режим), суспільно корисна праця, соціально-виховна робота, загальноосвітнє і професійно-технічне навчання, громадський вплив.

Автор констатує, що взаємовідносини засуджених між собою, а також із персоналом органів і установ виконання покарань, являють собою врегульовану нормами кримінально-виконавчого законодавства систему позитивних соціальних зв'язків зазначених осіб, засновану на взаємних правах і обов'язках.

У разі вчинення злочину соціальні зв'язки між цими категоріями осіб порушуються «зсередини», тим самим порушуються відносини з виконання завдань, які закон ставить перед кримінально-виконавчою службою.

Сутність порушення нормальної діяльності органів і установ виконання покарань зводиться до руйнування корисних соціальних зв'язків, відносин, порушення (припинення, переривання) діяльності певних їх структурних підрозділів, що тривають деякий період часу.

На підставі з'ясування змісту нормальної діяльності органів і установ кримінально-виконавчої служби України надається визначення цього поняття. Під нею слід розуміти встановлений законом та іншими нормативно-правовими актами порядок виконання і відбування покарань, який забезпечує фізичну ізоляцію засуджених; постійний нагляд за ними; виконання покладених на них обов'язків; реалізацію їх прав і законних інтересів; безпеку засуджених і персоналу та їх близьких, посадових осіб та громадян, які знаходяться на території колонії; роздільне тримання різних категорій засуджених; різні умови тримання засуджених залежно від виду колонії; зміну умов тримання засуджених; забезпечення здоров'я засуджених, залучення засуджених до суспільно корисної праці, соціально-виховної роботи, загальноосвітнього і професійно-технічного навчання.

Дисертантом виділяються групи суспільних відносин або кримінально-виконавчих правовідносин, об'єднаних у певні сукупності (елементи), які фактично визначають нормальне, правильне функціонування органів і установ виконання покарань. До цих елементів належать: 1) законна діяльність органів і установ виконання покарань, які реалізують цілі покарання щодо засуджених; 2) забезпечення діяльності органів і установ виконання покарань висококваліфікованим кадровим потенціалом; 3) попередження злочинів та

правопорушень з боку засуджених; 4) попередження злочинів та правопорушень з боку персоналу.

У підрозділі 2.2 *«Законна діяльність органів і установ кримінально-виконавчої служби України, їх правове забезпечення, структура, завдання та функції»* наголошується, що нормальна діяльність органів і установ виконання покарань – це, перш за все, законна діяльність, яка протікає в певній процесуальній формі. Організація діяльності органів і установ виконання покарань повинна будуватися на підставі законів та інших нормативно-правових актів.

Розглянуто правову основу діяльності ДКВС України, її структуру, основні завдання, функції та принципи діяльності. Висвітлюються питання організації професійної підготовки та підвищення кваліфікації осіб рядового і начальницького складу ДКВС України. Приділяється увага взаємодії органів і установ виконання покарань з територіальними органами внутрішніх справ та Національної поліції, прокуратури і суду, центрів зайнятості населення тощо.

Акцентовано увагу на тому, що ефективність діяльності органів і установ виконання покарань визначається успішністю цієї діяльності в досягненні мети покарання. У зв'язку з цим виділяються основні критерії ефективності досягнення зазначених цілей, якими є: 1) рівень злочинності серед засуджених у період відбування покарання; 2) досягнення законотворчої поведінки звільнених від відбування покарання. Допоміжними показниками, що характеризують діяльність органів і установ виконання покарань із досягнення цілей покарання, показниками процесу карально-виховного впливу на засуджених є дані: 1) про виробничу діяльність; 2) про дисципліну та показники загальноосвітнього і професійно-технічного навчання; 3) про характер та якість проведених виховних заходів тощо.

Констатовано, що способами забезпечення законності в діяльності органів і установ кримінально-виконавчої служби є: 1) прокурорський нагляд; 2) судовий контроль за виконанням вироків; 3) громадський контроль; 4) відомчий контроль і перевірка виконання планових заходів; 5) право засуджених на подачу скарг і заяв.

Розглядаються питання управління діяльністю органів і установ виконання покарань та обґрунтовується об'єктивна необхідність реформування пенітенціарної системи, що має бути спрямована на соціальну переорієнтацію виконання кримінальних покарань з урахуванням міжнародних стандартів поведінки із засудженими та особами, узятими під варту, принципів законності, гуманізму, демократизму, справедливості, диференціації та індивідуалізації виховного впливу, дотримання прав людини і громадянина.

У підрозділі 2.3 *«Кадрове забезпечення пенітенціарної системи України як фундамент нормальної її діяльності»* висвітлюються проблеми формування кадрового забезпечення пенітенціарної системи України. Наголошується, що без якісно підбраного персоналу неможливо досягти як нормальної діяльності пенітенціарної системи в цілому, так і окремих її структурних одиниць. Органи і установи виконання покарань не в змозі належним чином виконувати поставлені перед ними завдання, здійснювати свої функції, якщо пенітенціарна система не буде мати кваліфікованих і необхідним чином орієнтованих кадрів.

Досліджуються проблемні питання визначення поняття «персонал» органів і установ кримінально-виконавчої служби України. Зазначається, що серед вчених

немає єдності стосовно поняття і змісту терміна «персонал», не дивлячи на те, що цей термін визначено законодавством. Часто його замінюють на такі терміни, як «кадри», «особовий склад» тощо.

Правовий статус персоналу ДКВС України, на думку автора, повинен визначатися факторами соціально-економічного, політичного, духовного та іншого порядку. Наголошується на тому, що правовий статус персоналу різний. Перш за все він диференціюється залежно від виду кримінального покарання. Чим більш суворим є покарання, тобто чим більше воно змінює загальногромадянський статус засудженого, тим більшою мірою регламентовано правовий статус персоналу.

Вказується на необхідність поділу персоналу ДКВС України на дві категорії, які мають вирішувати різні за змістом завдання та яким, відповідно, притаманний неоднаковий правовий статус: 1) співробітники, які мають спеціальні звання рядового і начальницького складу кримінально-виконавчої служби, та 2) робітники і службовці, які не мають спеціальних звань. Особливою умовою правового статусу персоналу з числа співробітників є право на застосування фізичної сили, спеціальних засобів і зброї.

Серед проблем кадрового забезпечення кримінально-виконавчої служби України та дотримання прав персоналу виділяють, перш за все, проблему професійної деформації. Співробітники кримінально-виконавчої служби є найбільш вразливою категорією персоналу, і вони найбільш суттєво піддаються професійній деформації. Автором підтримується пропозиція про необхідність періодичного (наприклад, один раз на 2–3 роки) проведення переатестації співробітників кримінально-виконавчої служби на предмет професійної придатності та надання професійної, медичної та психологічної допомоги особам, які стали жертвами професійної деформації.

У підрозділі 2.4 «Попередження злочинів з боку засуджених» досліджується кримінологічна характеристика злочинності у місцях позбавлення волі. Проаналізовано основні соціально-демографічні, кримінально-правові та моральні риси, притаманні особам, які вчинили злочини у місцях позбавлення волі, особливо насильницькі злочини, непокору вимогам адміністрації, втечу з-під варти тощо.

Досліджено соціально-економічні, соціально-правові, організаційно-управлінські фактори злочинності у місцях позбавлення волі. Констатовано, що причини та умови злочинів, вчинених засудженими, можуть відрізнятися залежно від виду вчиненого злочину, але певні чинники є спільними для всіх злочинів. Зокрема, це загальносоціальні причини та умови злочинності в цілому та специфічні причини та умови злочинів у сфері виконання кримінальних покарань та застосування примусових заходів, пов'язаних з обмеженням особистої свободи людини.

Стверджується, що переповненість кримінально-виконавчих установ, низький рівень роботи кримінально-виконавчої інспекції, а отже, неефективність покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, неналежні матеріально-побутові умови відбування покарань, пов'язаних з ізоляцією від суспільства, невинуватність режимних обмежень, напруженість у відносинах з адміністрацією, низький рівень організації соціально-виховної та психологічної роботи із засудженими не сприяють усвідомленню особою власної гідності й не орієнтують особу на повагу до себе і до

оточуючих, не забезпечують належних умов для ефективної індивідуальної корекції їх поведінки, створення умов для виправлення і ресоціалізації засуджених. Це призводить до непоодиноких випадків суїцидів у кримінально-виконавчих установах і СІЗО, невідповідності до життя після звільнення з кримінально-виконавчих установ і, як наслідок, до значної кількості випадків пенітенціарного рецидиву.

До своєрідних, так би мовити, «ідеологічних» факторів, які відіграють значну, а іноді й вирішальну роль у причинному комплексі злочинності в місцях позбавлення волі, належать кримінальні традиції і звичаї – неписані норми злочинного світу, що регулюють відносини як у цілому, так і в малих групах засуджених.

Автором вказується, що протидія та запобігання злочинам у місцях позбавлення волі передбачає комплекс загальносоціальних, спеціально-кримінологічних та індивідуальних заходів, спрямованих на усунення причин та умов вчинення злочинів.

У підрозділі 2.5 *«Попередження злочинів та інших правопорушень з боку персоналу кримінально-виконавчих установ»* досліджується кримінологічна характеристика злочинності персоналу кримінально-виконавчих установ.

Відзначається, що у структурі злочинів, які вчиняє персонал виправних колоній, найбільшу питому вагу (55,9 %) складають злочини у сфері обігу наркотичних засобів і психотропних речовин, а також злочини у сфері службової діяльності (36,8 %) (прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою – 25,6 %; зловживання владою або службовим становищем – 4,8 %; перевищення влади або службових повноважень – 4,2 %; службова недбалість – 1,9 %; службове підроблення – 0,3 %).

Досліджено основні соціально-демографічні, психологічні риси особистості співробітників, які вчиняли злочини, а також низку специфічних характеристик, які впливають із їх службового статусу (посада, строк служби в ДКВС України, спеціальне звання тощо), внаслідок чого було отримано кримінологічний портрет такої особи. Співробітник ДКВС України, який вчиняє злочин, – це особа у віці близько 30 років, в основному з числа інспекторського складу виправної або виховної колонії, має середню або середню спеціальну освіту. Він має звання рядового чи молодшого начальницького складу, прослужив у ДКВС України від року до трьох років, характеризується найчастіше позитивно, але в той же час ця особа не виділяється серед колег.

Досліджуючи криміногенні фактори злочинності персоналу кримінально-виконавчих установ, дисертант виявив негативний вплив різноманітних економічних, соціально-політичних, соціально-психологічних, правових, організаційно-управлінських та інших факторів, що діють на рівні детермінант злочинності в цілому.

Встановлено, що найбільш значущими є економічні (25,8 %) та матеріально-побутові фактори (42,1 %), психологічні причини (22,6 %) (пов'язані з характеристикою особистості і середовища, в якому здійснюють свою діяльність співробітники ДКВС України).

Розглянуто заходи загальної та індивідуальної профілактики з виявлення та усунення причин і умов вчинення злочинів співробітниками кримінально-виконавчої служби. До заходів загальної профілактики автором віднесено: аналіз статистичних даних про вчинені злочини та інші правопорушення у конкретному закладі, регіоні, на рівні країни в цілому, вивчення причин і умов вчинення злочинів шляхом виходу на місце, проведення оперативно-розшукових заходів, аналіз матеріалів громадських організацій, засобів масової інформації, заяв посадових осіб, повідомлень і скарг громадян.

До заходів індивідуальної профілактики зараховано такі, як: виявлення об'єктів індивідуальної профілактики злочинів, індивідуальне прогнозування; постановка співробітників, від яких реально можна очікувати вчинення злочинів, на спеціальний організований облік; всебічне і глибоке вивчення особистості співробітників, відносно яких здійснюється профілактика, та умов їх життєдіяльності; індивідуалізація заходів профілактичного впливу; безпосереднє недопущення вчинення злочинів особою, відносно якої здійснюється профілактика; ліквідація, нейтралізація і ослаблення дії на співробітників негативних соціальних факторів і активізація дії позитивних; здійснення заходів впливу на осіб, відносно яких здійснюється профілактика, з метою досягнення необхідних суб'єкту профілактики змін в особистості; контроль суб'єкта за станом процесу індивідуальної профілактики злочинів, вчинених співробітниками ДКВС України.

Розділ 3 «Загальна кримінально-правова характеристика складів злочинів проти нормальної діяльності органів і установ кримінально-виконавчої служби України» складається з п'яти підрозділів.

У підрозділі 3.1 «Об'єкт злочинів» досліджуються загальні теоретичні проблеми й новітні підходи щодо визначення об'єкта злочину, викладаються положення, що розкривають зміст родового, видового та безпосереднього об'єктів злочинів, що посягають на нормальну діяльність органів і установ кримінально-виконавчої служби України.

Дослідивши багатоманітність правосуддя як правового явища та його завдання, дисертант стверджує, що родовим об'єктом злочинів, передбачених статтями 389, 390–393, 395 КК України, є суспільні відносини, які складаються в процесі відправлення правосуддя, що забезпечують нормальну, регламентовану законодавством діяльність суду, органів і установ (органів досудового розслідування, органів і установ, що утримують особу під вартою, виконують судові рішення і призначене судом покарання), а також окремих осіб, уповноважених законом на участь у судочинстві, по реалізації завдань і цілей у сфері здійснення правосуддя. У зв'язку з цим пропонується виділити видовий об'єкт злочинів, передбачених статтями 389, 390–393, 395 КК України, яким є суспільні відносини, що забезпечують нормальну діяльність органів і установ кримінально-виконавчої служби України з приводу належного порядку виконання і відбування покарань, а також здійснення заходів постпенітенціарного впливу на осіб, звільнених з виправних колоній.

Дисертантом викладено власний погляд на основні безпосередні об'єкти зазначених злочинів, якими, на його думку, є:

– для злочину, передбаченого ст. 389 КК України, – суспільні відносини, які забезпечують нормальну діяльність органів кримінально-виконавчої служби України (кримінально-виконавчих інспекцій) з приводу належного порядку виконання і відбування покарань у виді позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю, громадських або виправних робіт;

– для злочину, передбаченого ст. 390 КК України, – суспільні відносини, які забезпечують нормальну діяльність установ кримінально-виконавчої служби України (виправних центрів і виправних колоній) з приводу належного порядку виконання і відбування покарань у виді обмеження або позбавлення волі;

– для злочину, передбаченого ст. 391 КК України, – суспільні відносини, які забезпечують нормальну діяльність установ кримінально-виконавчої служби України (виправних колоній) з приводу належного порядку виконання і відбування покарання у виді позбавлення волі;

– для злочину, передбаченого ст. 392 КК України, – суспільні відносини, які забезпечують нормальну діяльність установ кримінально-виконавчої служби України (виправних центрів і виправних колоній) з приводу належного порядку виконання і відбування покарань у виді обмеження або позбавлення волі;

– для злочину, передбаченого ст. 393 КК України, – суспільні відносини, які забезпечують нормальну діяльність установ кримінально-виконавчої служби України (арештних будинків, виправних колоній, місць попереднього ув'язнення) з приводу належного порядку виконання і відбування покарань у виді арешту чи позбавлення волі, а також забезпечення порядку і умов тримання осіб, взятих під варту, та нагляду за ними у місцях попереднього ув'язнення;

– для злочину, передбаченого ст. 395 КК України, – суспільні відносини, які забезпечують нормальну діяльність органів кримінально-виконавчої служби України (кримінально-виконавчих інспекцій) з приводу належного здійснення заходів постпенітенціарного впливу щодо осіб, звільнених з виправних колоній.

Зазначається, що злочини, відповідальність за які передбачено статтями 392 і 393 КК України, належать до так званих двооб'єктних злочинів, оскільки в результаті їх вчинення шкода заподіюється й іншим об'єктам кримінально-правової охорони. При цьому ст. 392 КК передбачає додатковий необхідний (обов'язковий) безпосередній об'єкт (особистість засуджених, які відбувають покарання у виді обмеження волі чи у виді позбавлення волі, а також представників персоналу установи виконання покарань, їх особиста безпека, недоторканість, воля, честь, гідність, здоров'я), а ст. 393 КК – додатковий факультативний (необов'язковий) безпосередній об'єкт (громадська безпека, особиста безпека особи, її життя і здоров'я, особиста воля, власність).

У злочинах, відповідальність за вчинення яких передбачено статтями 392 і 393 КК України, в якості ознаки їх складу виділяється потерпілий, який у ст. 392 КК є його обов'язковою ознакою (засуджені, адміністрація установи виконання покарань), а у ст. 393 КК – факультативною (будь-яка особа, щодо якої при втечі використовувалася зброя, застосовувалося насильство чи мала місце погроза його застосування, або коли втеча вчинювалася способом, небезпечним для їх життя чи здоров'я).

Запропоновано покласти здійснення постпенітенціарного (адміністративного) нагляду на кримінально-виконавчу інспекцію, а проведення індивідуально-профілактичної роботи за місцем проживання засудженого – на органи Національної поліції.

У підрозділі 3.2 «Об’єктивна сторона злочинів» досліджуються об’єктивні прояви складів злочинів, передбачених статтями 389, 390–393, 395 КК України.

Розглянуто зміст діянь, що утворюють об’єктивну сторону злочинів проти нормальної діяльності органів і установ кримінально-виконавчої служби України, внаслідок чого доведено, що вони вчиняються як шляхом дій, так і бездіяльності, що залежить від конкретної ситуації взаємодії суб’єктів відносин. При цьому дії можуть бути як простими, так і складними, а деякі з них складатися з низки одиничних актів.

Відстоюється позиція, що під поняттями «тероризування засуджених» та «напад на адміністрацію установи виконання покарань» слід розуміти застосування до вказаних осіб фізичного насильства або погрози його застосування.

Визначено моменти закінчення указаних злочинів, які розрізняються залежно від виду діяння, описаного у диспозиціях статей. Доведено, що злочини, передбачені статтями 389, 390, 393, 395 КК України, є триваючими: розпочавшись з моменту вчинення діяння, далі вони вчиняються безперервно весь той час, поки винний ухиляється від покладеного на нього обов’язку відбування покарання, перебування під вартою чи дотримання правил адміністративного нагляду, і закінчуються в момент його з’явлення для відбування покарання чи виконання правил адміністративного нагляду або з моменту його затримання.

За конструкцією об’єктивної сторони ці посягання належать до так званих злочинів з формальним складом, в яких об’єктивна сторона обмежується лише характеристикою дії або бездіяльності, а наслідки виводяться за межі складу злочину. Для визнання наявності закінченого злочину достатнім є лише виконання зазначеної у законі відповідної дії або бездіяльності.

Аналізуючи об’єктивну сторону складів злочинів, передбачених статтями 389, 390, 391–393, 395 КК України, дисертант вказує, що за технікою побудови і способом опису ознак конкретного виду злочину вони відносяться до злочинів з так званою бланкетною диспозицією, оскільки конкретні ознаки суспільно небезпечних діянь у законі (цих статтях) повністю не розкриваються, а закон відсилає для встановлення їх змісту до інших нормативно-правових актів, які не є законами про кримінальну відповідальність, а саме: КВК України, Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань, Інструкції про порядок виконання покарань, не пов’язаних з позбавленням волі, та здійснення контролю щодо осіб, засуджених до таких покарань, Закону України «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі», Інструкції про порядок організації здійснення адміністративного нагляду за особами, звільненими з місць позбавлення волі.

Доведено, що обов’язковою ознакою об’єктивної сторони складів злочинів, що розглядаються, є час їх вчинення – строк відбування певного виду покарання (389, 390–393 КК України), строк перебування під вартою (393 КК України), строк, на який встановлено постпенітенціарний (адміністративний) нагляд (395 КК

України), а також місце їх вчинення, яким можуть бути кримінально-виконавчі установи відкритого типу (виправні центри), кримінально-виконавчі установи закритого типу (виправні колонії), спеціальні виховні установи (виховні колонії), арештні доми, установи для попереднього ув'язнення, обране піднаглядним місце постійного проживання.

Підтримується точка зору про необхідність внесення змін до ч. 1 ст. 390 КК України. Автор приєднується до думки вчених, які вважають, що особа, яка відбуває покарання у виді обмеження волі, не може притягуватися до адміністративної відповідальності за порушення громадського порядку. Пропонується передбачити кримінальну відповідальність за злісне порушення встановлених правил проживання або правил перебування за межами виправного центру замість систематичного порушення громадського порядку.

У підрозділі 3.3 «Суб'єкт злочинів» досліджуються ознаки, що характеризують особу, яка вчинила злочини, передбачені статтями 389, 390–393, 395 КК України.

Зазначено, що суб'єкт указаних злочинів є спеціальним. Поряд із загальними ознаками він характеризується і деякими додатковими (спеціальними). Загальними ознаками суб'єктів злочинів, які досліджуються, визнаються такі: особа є фізичною, осудною та такою, що досягла шістнадцятирічного віку. До спеціальних ознак суб'єкта слід відносити те, що цю особу засуджено вироком суду до того чи іншого покарання, або відносно неї застосовано запобіжний захід у виді взяття під варту, або встановлено адміністративний нагляд. Додатковою спеціальною ознакою суб'єкта злочину, передбаченого ч. 2 та ч. 3 ст. 390 КК України, є наявність у особи дозволу на короточасний виїзд за межі місця відбування покарання, а суб'єкта злочину, передбаченого ст. 391 КК України, – застосування до нього за порушення вимог режиму відбування покарання дисциплінарного стягнення у виді переведення до приміщення камерного типу (одиначної камери) або переведення на більш суворий режим відбування покарання.

Підтримується точка зору про необхідність встановлення у ч. 2 ст. 389 КК України кримінальної відповідальності за ухилення від відбування службових обмежень для військовослужбовців особою, яка відбуває цей вид покарання. Наголошується, що не володіють ознакою спеціального суб'єкта злочину, передбаченого ст. 389 КК України, особи, до яких застосовані однойменні чи подібні до покарань, зазначених у цій статті, види адміністративних стягнень.

Запропоновано замість категорій осіб, які «засуджені» до обмеження волі (ч. 1 та ч. 2 ст. 390 КК), позбавлення волі (ч. 3 ст. 390 КК) та покарань, не пов'язаних з позбавленням волі (ст. 389 КК), передбачити категорію осіб, які «відбувають» ці види покарань. Це дозволить розширити перелік осіб, які можуть бути суб'єктами злочинів, передбачених статтями 389 і 390 КК України, під якими матимуться на увазі не тільки особи, яким ці види покарань призначені вироком суду, але й ті, до яких вони застосовані у порядку заміни з підстав, передбачених законодавством, замість покарання, призначеного вироком суду.

Підтримується пропозиція про доповнення ст. 51 КВК України новою частиною, в якій би передбачалося право засуджених, які відбувають покарання у виді арешту, на короточасні виїзди за межі арештного будинку у зв'язку з

винятковими особистими обставинами, які передбачені законом для осіб, засуджених до позбавлення волі (ч. 1 ст. 111 КВК України), а також встановлення в ст. 390 КК України відповідальності за ухилення від відбування покарання у виді арешту або тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців шляхом неповернення без поважних причини до місця відбування покарання особи, яка відбуває ці покарання, і якій було дозволено короткочасний виїзд, після закінчення строку виїзду.

Автором доведено, що не можуть бути суб'єктами злочину, передбаченого ст. 393 КК України, особи, які перебувають у попередньому ув'язненні, відносно яких обраний запобіжний захід у вигляді тримання під вартою або відносно яких як тимчасовий запобіжний захід застосовано короткочасне затримання в порядку, передбаченому КПК України, особи, до яких арешт застосовано як захід адміністративного або дисциплінарного стягнення, а також особи, які відбувають покарання за неправосудним вироком.

Аргументовано, що, оскільки суб'єкт злочину, передбаченого ст. 393 КК України, має визначатися з урахуванням безпосереднього об'єкта цього злочину (суспільних відносин, які забезпечують нормальну діяльність установ, що виконують кримінальні покарання), то повинні нести відповідальність за ст. 393 КК України як за втечу військовослужбовці, засуджені до арешту, які відбувають покарання на гауптвахті, а також військовослужбовці, які відбувають покарання у виді тримання в дисциплінарному батальйоні, оскільки з моменту вступу обвинувального вироку у законну силу вони автоматично стають суб'єктами кримінально-виконавчих відносин. Запропоновано викласти положення ч. 1 ст. 393 КК України у новій редакції.

У підрозділі 3.4 «Суб'єктивна сторона злочинів» досліджено ознаки, що характеризують психічну діяльність особи, яка вчиняє злочини, передбачені ст.ст. 389, 390–393, 395 КК України.

Доведено, що ці посягання, як злочини з формальним складом, можуть бути вчинені лише з прямим умислом. Наповнення інтелектуального й вольового моментів умислу залежить від об'єктивних ознак їх складу.

Аргументовано, що сам факт самовільного залишення місця обмеження або позбавлення волі є формою ухилення від відбування покарання та утворює склад злочину проти нормальної діяльності органів і установ кримінально-виконавчої служби України незалежно від того, з якою метою та на який час винна особа мала намір залишити місце відбування покарання.

З'ясовано, що мета, як обов'язкова ознака суб'єктивної сторони складу злочину, має місце: 1) у ст. 389, ч. 2 та ч. 3 ст. 390 КК України (мета – ухилення від відбування призначеного покарання), 2) у ст. 392 КК (мета – дезорганізація нормальної роботи установ виконання покарання), 3) у ст. 395 КК (мета – ухилення від адміністративного нагляду). Крім цього, у складі злочину, передбаченому ст. 392 КК України, обов'язковою ознакою його суб'єктивної сторони є також мотив – помста за виконання засудженими громадських обов'язків щодо зміцнення дисципліни і порядку у кримінально-виконавчій установі або у зв'язку із здійсненням співробітником установи виконання покарань законної службової діяльності чи помста за таку діяльність.

У підрозділі 3.5 «Спірні питання кваліфікації» досліджено проблеми розмежування злочинів і кримінально-виконавчих проступків, вчинених засудженими, що відбувають покарання у виді позбавлення волі; розмежування складів злочинів, передбачених ч. 3 ст. 390 та ст. 393 КК України; конкуренції складу злочину, передбаченого ст. 392 КК, зі складами інших злочинів; розглянуто поняття і види кваліфікуючих ознак складу втечі з місць позбавлення волі.

Обґрунтована позиція щодо виділення нового виду відповідальності засуджених – кримінально-виконавчої, оскільки специфіка характеру і цілей застосування заходів стягнення і, найголовніше, коло суспільних відносин, що ними захищаються, визначають відповідальність позбавлених волі як самостійний сформований вид юридичної відповідальності. Особливість сфери правовідносин, що виникають у зв'язку з кримінально-виконавчою діяльністю і яким заподіюється шкода порушенням порядку відбування покарання, зумовлює специфіку правопорушень засуджених. Виходячи з цього, відображаючи сутність даного правопорушення, пропонується іменувати його кримінально-виконавчим проступком.

Оскільки стягнення у виді поміщення у дисциплінарний ізолятор, карцер, переведення до ПКТ (одиначної камери), а також переведення засуджених, які злісно порушують режим відбування покарання, в інші кримінально-виконавчі установи істотно змінюють умови тримання засуджених і їх правовий статус, а в деяких випадках на значний період часу, запропоновано покласти право щодо їх накладання на суди.

Констатовано, що основна відмінність злочинів і кримінально-виконавчих проступків полягає у ступені їх суспільної шкідливості (небезпечності). Діяння засуджених, які мають підвищену ступінь шкідливості, що обумовлюють появу нової якості – суспільної небезпеки, визнаються злочином.

Визначено критерії розмежування складу злочину, передбаченого ст. 392 КК України, із суміжними складами. Таке розмежування, зокрема, можна провести за об'єктом посягання, потерпілим, місцем вчинення злочину, суб'єктом злочину, ознаками суб'єктивної сторони (метою та мотивом).

Підтримано позицію, що під способом, небезпечним для життя чи здоров'я інших осіб, слід розуміти будь-які дії винного, що створюють реальну небезпеку для життя або здоров'я хоча б однієї людини, та запропоновано у ч. 2 ст. 393 КК України у відповідній кваліфікуючій ознаці вказати на діяння, «вчинене способом, небезпечним для життя чи здоров'я іншої людини».

Запропоновано в якості кваліфікуючої ознаки втечі визнати її вчинення із заволодінням зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами або вибуховими пристроями чи з їх використанням (ч. 3 ст. 393 КК України в авторській редакції).

Аргументовано виділення кваліфікованого та особливо кваліфікованого складу втечі з перерахуванням обставин, які впливають на підвищення ступеня її суспільної небезпеки та встановлення відповідної диференціації меж їх караності, оскільки на сьогодні кваліфікуючі ознаки втечі фактично розглядаються як рівноцінні, що представляється не достатньо обґрунтованим.

Розділ 4 «Підвищення ефективності кримінально-правової політики у сфері боротьби зі злочинами проти нормальної діяльності органів і установ кримінально-виконавчої служби України» складається з двох підрозділів.

У підрозділі 4.1 *«Проблеми вдосконалення чинного законодавства України кримінального циклу»* зазначаються напрями, за якими повинне відбуватися вдосконалення кримінального законодавства України, а саме: 1) кардинальна зміна основних положень та інститутів кримінального права, розробка нових і прийняття їх у відповідності з національною практикою та світовими стандартами; 2) розробка і прийняття Закону України про кримінальні проступки; 3) вдосконалення норм, що забезпечують кримінально-правову охорону пенітенціарної діяльності в період дії сучасного кримінального, кримінально-виконавчого та кримінального процесуального закону.

Наголошується, що всі кримінально карані діяння слід охопити новим узагальнюючим поняттям – «кримінальні правопорушення» з його відповідною видовою диференціацією за ознаками і особливостями, властивими кожному з видів, на злочини, кримінальні проступки і порушення. Основними критеріями такого поділу мають бути такі ознаки: ступінь тяжкості кримінально караного діяння для особи, суспільства або держави; характер кримінально-правових наслідків.

Класифікація кримінальних правопорушень зумовлює і систему покарань: 1) кримінальних – для злочинів, вчинення яких матиме наслідком судимість особи; 2) виправних – для кримінальних проступків, вчинення яких матиме наслідком застосування покарань, не пов'язаних з позбавленням волі і судимість особи; 3) «поліцейських» – для порушень. До категорії порушень необхідно віднести ті правопорушення, які сьогодні передбачені Кодексом України про адміністративні правопорушення, і передати право притягнення до відповідальності за їх вчинення (недотримання норм, пов'язаних з порядком управління, порушення встановлених правил або заборон) до несудових органів державної влади.

Констатовано, що практика призначення покарання особам, які вчинили злочини в місцях позбавлення волі, характеризується зайвою лояльністю. Обґрунтована необхідність обмеження практики часткового приєднання судом невідбутої частини покарання у виді позбавлення волі за попереднім вирок, яке може мати місце лише в тому випадку, якщо її неможливо повністю приєднати до покарання, призначеного за новим вирок. Запропоновано доповнення до ст. 71 КК України у авторській редакції.

Зазначаються недоліки чинного кримінально-виконавчого законодавства України, зокрема щодо його неузгодженості із окремими положеннями КК України, відсутності чіткості, стислості, визначеності і точності викладу понять, як того вимагає юридична техніка. Спостерігається перенасиченість КВК України термінами, які не були відомі вітчизняному законодавству, а запозичені із інших наук: «ресоціалізація», «соціальна адаптація», «соціальна реабілітація», «діагностика», «заходи психотерапевтичного, психокорегуючого характеру», «локальне проживання» тощо.

У підрозділі 4.2 *«Проблеми ефективності соціальної адаптації засуджених, звільнених від відбування покарання»* зазначається, що нормальної діяльності органів і установ кримінально-виконавчої служби України певною мірою сприяє і

законослухняна поведінка засуджених у період відбування ними покарання у виді позбавлення волі, а також успішний процес соціальної адаптації засуджених після звільнення від відбування покарання.

Констатовано, що велика кількість органів і посадових осіб, які займаються як побутовим, так і трудовим облаштуванням звільнених (місцеві органи виконавчої влади і органи місцевого самоврядування, спостережні комісії, служби у справах дітей, служби зайнятості населення, кримінально-виконавчі установи, кримінально-виконавчі інспекції, окремі підрозділи органів внутрішніх справ), не сприяє ефективності цієї роботи. Відсилення звільненого з однієї організації в іншу, необхідність звернення до численних інстанцій істотно гальмують вирішення питання. Дії організацій, що видають направлення на роботу, не завжди узгоджені, а рівень їх інформованості про потреби підприємств в тих чи інших працівниках є досить низьким.

Підтримується пропозиція щодо створення єдиного органу, який би займався трудовим облаштуванням звільнених осіб, утворити який слід при місцевих державних адміністраціях. Таким органом могли б стати центри соціальної адаптації, до обов'язків яких у світлі даних проблем входило б виявлення через органи пробації та інших суб'єктів соціального патронажу всіх категорій звільнених із кримінально-виконавчих установ, їх прописка, постановка на облік, трудове влаштування на підприємства, організації з урахуванням працездатності звільненого із наявної спеціальності, контроль за його поведінкою в побуті й на виробництві, організація виховної роботи, вжиття заходів щодо осіб, які ухиляються від суспільно корисної праці.

Проаналізовано порядок взаємодії установ виконання покарань та суб'єктів соціального патронажу під час підготовки до звільнення осіб, які відбувають покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, яким встановлений новий порядок вирішення питань побутового та трудового облаштування звільнених від відбування покарання, з метою сприяння їм у відновленні в соціальному статусі повноправного члена суспільства, повернення їх до самостійного загальноприйнятого соціально-нормативного життя в суспільстві.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведене теоретичне узагальнення і нове вирішення наукової проблеми, що виявляється у дослідженні проблем кримінально-правової охорони нормальної діяльності органів і установ кримінально-виконавчої служби України, в результаті чого сформульовано низку висновків і пропозицій:

1. На сучасному етапі розвитку України можна констатувати об'єктивну необхідність кримінально-правової охорони суспільних відносин, які забезпечують нормальну діяльність органів і установ кримінально-виконавчої служби України з приводу належного порядку виконання і відбування покарань засудженими, а також здійснення заходів постпенітенціарного впливу на осіб, звільнених з виправних колоній. При цьому в чинному КК України криміналізація діянь, що посягають на нормальну діяльність органів і установ кримінально-виконавчої служби України, була проведена з порушенням кримінально-правових системних принципів.

Проведеним аналізом встановлено, що кримінальне законодавство деяких інших країн, подібно до вітчизняного, також передбачає кримінальну відповідальність за злочини, що посягають на нормальну діяльність органів і установ кримінально-виконавчої служби, та містить відносно схожі санкції за їх вчинення.

2. Розвиток законодавства України й еволюція кримінально-правової охорони нормальної діяльності органів і установ кримінально-виконавчої служби України відбувались за такими періодами: 1) період Київської Русі (X–XIII ст.ст.); 2) Польсько-литовський період (XIV ст. – середина XVII ст.); 3) період перебування України в складі Російської імперії (середина XVII ст. – 1917 рік); 4) радянський період (1917–1991 роки); 5) сучасний період (з 1991 року), кожен з яких наклав свій відбиток і вплинув на процес формування сучасного українського кримінального законодавства, зокрема в частині створення статей 389, 390-393, 395 чинного КК України.

До другої половини XIX ст. положення щодо кримінальної відповідальності за злочини, які посягають на нормальну діяльність органів і установ кримінально-виконавчої служби, були розроблені досить обмежено як в законодавствах європейських країн, так й у науці кримінального права, яка на той час знаходилась на стадії свого формування. Така відповідальність в основному за незаконне звільнення засуджених.

Зміни в цьому напрямку були пов'язані з тюремною реформою в Росії, яка була зумовлена незадовільними умовами утримання арештантів у місцях позбавлення волі, що, в свою чергу, пояснювалося залишковим принципом фінансування пенітенціарної сфери, а також неефективним управлінням тюремною системою. Проведена в Росії у 1879 році реформа тюремного управління, суть якої полягала у створенні єдиної загальнодержавної тюремної системи, поставила питання про вдосконалення кримінально-правової охорони нормального функціонування органів і установ кримінально-виконавчої служби.

До прийняття КК України 2001 року найбільша кількість злочинних діянь, пов'язаних з посяганням на нормальну діяльність органів і установ кримінально-виконавчої служби України, була передбачена КК України 1960 року, окремі положення якого збережено у чинному КК України, що зумовлено спадковістю тенденцій у кримінально-правовій охороні діяльності установ виконання покарань у виді позбавлення волі.

На сьогодні норми, що передбачають відповідальність за посягання на нормальну діяльність органів і установ кримінально-виконавчої служби України, потребують змін з урахуванням науково обґрунтованих пропозицій і рекомендацій вчених та проблем їх застосування на практиці. Виявляється також необхідність у прийнятті Пленумом Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ нової постанови у справах про злочини, що посягають на нормальну діяльність органів і установ кримінально-виконавчої служби України з приводу належного порядку виконання і відбування покарань засудженими, а також здійснення заходів постпенітенціарного впливу на осіб, звільнених з виправних колоній, яка б забезпечувала однакове застосування статей 389, 390–393, 395 КК

України при розгляді судами відповідних справ і давала тлумачення основних понять, що в них містяться.

3. Під нормальною діяльністю органів і установ кримінально-виконавчої служби України розуміється встановлений законом та іншими нормативно-правовими актами порядок виконання і відбування покарань, який забезпечує фізичну ізоляцію засуджених; постійний нагляд за ними; виконання покладених на них обов'язків; реалізацію їх прав і законних інтересів; безпеку засуджених і персоналу та їх близьких, посадових осіб та громадян, які знаходяться на території колонії; роздільне тримання різних категорій засуджених; різні умови тримання засуджених залежно від виду колонії; зміну умов тримання засуджених; забезпечення здоров'я засуджених, залучення засуджених до суспільно корисної праці, соціально-виховної роботи, загальноосвітнього і професійно-технічного навчання.

До елементів кримінально-виконавчих правовідносин, які фактично визначають нормальне, правильне функціонування органів і установ кримінально-виконавчої служби України, належать: 1) законна діяльність органів і установ виконання покарань, які реалізують цілі покарання щодо засуджених; 2) забезпечення діяльності органів і установ виконання покарань висококваліфікованим кадровим потенціалом; 3) попередження злочинів з боку засуджених; 4) попередження злочинів та інших правопорушень з боку персоналу.

4. У контексті кримінально-виконавчої діяльності поняття «персонал» необхідно розглядати в широкому і вузькому значенні. У широкому сенсі це поняття охоплює як атестованих, так і вільнонайманих (цивільних) осіб, які працюють за трудовими договорами в ДКВС України. У вузькому значенні під персоналом розуміють осіб рядового і начальницького складу кримінально-виконавчої служби, які на контрактній основі проходять службу і обіймають посади в органах, підприємствах, установах та організаціях ДКВС України.

Одним із важливих недоліків діяльності ДКВС України є її недостатня укомплектованість професійними кадрами, а серед проблем кадрового забезпечення кримінально-виконавчої служби України і дотримання прав персоналу слід відзначити їх професійну деформацію.

5. Пенітенціарна злочинність є складовою частиною злочинності в цілому і рецидивної зокрема, характеризується особливою структурою і фактично має самостійну форму, здійснює значний негативний вплив на нормальну діяльність пенітенціарної системи. Цей різновид злочинності характеризується такими ознаками: специфічним місцем вчинення злочину (виправні колонії, виховні колонії, слідчі ізолятори); своєрідним суб'єктом злочину (тільки особа, засуджена до позбавлення волі); його спрямованістю проти інших засуджених або проти персоналу установи. Причинний комплекс пенітенціарних злочинів також є специфічним, а кримінальна субкультура в умовах ізоляції від суспільства має значний криміногенний потенціал.

Нормальна діяльність ДКВС України неможлива без цілеспрямованої і відповідальної діяльності персоналу органів і установ виконання покарань, яка забезпечує реалізацію головної функції служби – досягнення мети покарання. Кримінологічна характеристика злочинності персоналу ДКВС України свідчить, що

їх поведінка відрізняється від визначених кримінально-виконавчим законодавством умов виконання службових обов'язків, і проявляється у виді вчинення значної кількості правопорушень і злочинів, пов'язаних з корупційними діями, незаконним обігом наркотичних або інших заборонених речовин, предметів, неслужбовими зв'язками із засудженими та їх родичами, порушенням прав людини і громадянина тощо.

Причинами протиправних дій співробітників є невідповідність особистісних якостей вимогам професійної діяльності, слабкий професіоналізм, емоційна нестриманість у ситуаціях провокації (образа честі, гідності тощо), недостатнє матеріальне забезпечення співробітників, професійна деформація персоналу тощо.

6. Визначення безпосередніх об'єктів злочинів, передбачених статтями 389, 390–393, 395 КК України, здійснюється через встановлення їх видового об'єкта, під яким розуміються суспільні відносини, які забезпечують нормальну діяльність органів і установ кримінально-виконавчої служби України з приводу належного порядку виконання і відбування покарань, а також здійснення заходів постпенітенціарного впливу на осіб, звільнених з виправних колоній.

7. Злочини, передбачені статтями 389, 390–393, 395 КК України, вчиняються як шляхом активної форми поведінки – дії, так і пасивної – бездіяльності. За конструкцією об'єктивної сторони вони належать до так званих злочинів із формальним складом, а диспозиції зазначених норм є бланкетними. Злочини, передбачені статтями 389, 390, 393, 395 КК України, є триваючими. Обов'язковою ознакою об'єктивної сторони складів злочинів, передбачених статтями 389, 390–393, 395 КК України, крім діяння, є час і місце їх вчинення.

8. Суб'єкт злочинів, передбачених статтями 389, 390–393, 395 КК України, є спеціальним. Ним є засуджений, який відбуває певний вид покарання, або особа, щодо якої встановлено адміністративний нагляд. Обмеження щодо застосування до особи того чи іншого виду покарання або встановлення адміністративного нагляду визначають її можливість бути суб'єктом злочинів, що розглядаються.

9. З суб'єктивної сторони злочини, передбачені статтями 389, 390–393, 395 КК України, можуть бути вчинені лише з прямим умислом. Враховуючи те, що ці злочини за конструкцією об'єктивної сторони належать до так званих злочинів із формальним складом, виключається можливість їх вчинення з непрямым умислом або з необережності. Зміст прямого умислу при вчиненні цих злочинів полягає в тому, що винний усвідомлює суспільну небезпеку і фактичні обставини вчиненого ним діяння, що порушує встановлений нормами кримінально-виконавчого законодавства України порядок відбування покарання, тримання осіб, взятих під варту, та нагляду за ними у місцях попереднього ув'язнення, а також порядок здійснення заходів постпенітенціарного впливу щодо осіб, звільнених з виправних колоній, і бажає його вчинити.

У складах злочинів, передбачених ст. 389, ч. 2 та ч. 3 ст. 390, 392, 395 КК України, обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони є мета. Крім цього, у складі злочину, передбаченому ст. 392 КК України, обов'язковою ознакою його суб'єктивної сторони є також мотив.

10. Кваліфікуючі ознаки, які передбачені ч. 2 ст. 393 КК України, є ознаками складу злочину, що свідчать про підвищення рівня суспільної небезпеки діяння

порівняно з тією, яка виражена ознаками основного складу злочину. Кваліфікуючі ознаки втечі фактично розглядаються як рівноцінні, що не є достатньо обґрунтованим. Доцільно виділити кваліфікований та особливо кваліфікований склади втечі з перерахуванням обставин, які істотно впливають на підвищення ступеня її суспільної небезпеки та встановити відповідну диференціацію межі їх караності.

11. Пропонується виключити з числа злочинів і віднести або до кримінальних проступків, або до порушень ті діяння, за які в чинному законодавстві передбачена водночас і кримінальна, і адміністративна відповідальність, що призведе до значного скорочення обсягу Особливої частини КК. Визначається необхідність передбачити нову систему покарань: для злочинів – кримінальних, для проступків – виправних і для порушень – «поліцейських».

12. Оскільки на сьогодні допомогу звільненим особам шляхом здійснення комплексу правових, економічних, організаційних, психологічних, соціальних та інших заходів, у тому числі, спрямованих на їх соціальну адаптацію, надає велика кількість суб'єктів, діяльність яких між собою не завжди узгоджена, підтримується пропозиція щодо створення при місцевих державних адміністраціях єдиного органу – центру соціальної адаптації, який би займався питаннями соціального патронажу.

13. Враховуючи наведені висновки, пропонується внести такі зміни та доповнення до законодавства:

– викласти ст. 392 КК України в такій редакції:

«Стаття 392. Перешкодження нормальній діяльності органів і установ виконання покарань

1. Погроза вбивством, насильством, знищенням чи пошкодженням майна, розповсюдження відомостей, що ганьблять працівника органу чи установи виконання покарань або його близьких родичів у зв'язку з виконанням цим працівником службових обов'язків, а також відносно засудженого або його близьких родичів з метою перешкодження його виправленню або помсти за сприяння працівнику органу чи установи виконання покарань або працівнику правоохоронного органу, –

карається виправними роботами на строк до двох років або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на той самий строк.

2. Застосування з тією самою метою чи мотивом до осіб, зазначених у частині першій цієї статті, насильства, що не є небезпечним для життя чи здоров'я, –

карається позбавленням волі на строк від трьох до п'яти років.

3. Застосування з тією самою метою чи мотивом до осіб, зазначених у частині першій цієї статті, насильства, що є небезпечним для життя чи здоров'я, –

карається позбавленням волі на строк від п'яти до дванадцяти років.

4. Дії, передбачені частинами першою, другою або третьою цієї статті, вчинені організованою групою, а також створення організованої групи з метою

застосування насильства щодо засудженого або працівника органу чи установи виконання покарань, –

караються позбавленням волі на строк від семи до чотирнадцяти років»;

– викласти ст. 393 КК України в такій редакції:

«Стаття 393. Самовільне залишення місця відбування покарання

1. Самовільне залишення місця відбування покарання, вчинене особою, яка відбуває покарання у виді арешту, обмеження волі, тримання в дисциплінарному батальйоні або позбавлення волі, –

карається позбавленням волі на строк до п'яти років.

2. Ті самі дії, якщо вони вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб, або поєднані із застосуванням насильства, що не є небезпечним для життя чи здоров'я, або з погрозою застосування такого насильства, –

караються позбавленням волі на строк від трьох до шести років.

3. Дії, передбачені частинами першою чи другою цієї статті, якщо вони вчинені способом, небезпечним для життя чи здоров'я іншої особи, або поєднані із заволодінням зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами або вибуховими пристроями чи з їх використанням, або із застосуванням насильства, що є небезпечним для життя чи здоров'я, або з погрозою застосування такого насильства, або шляхом підкопу, а також з пошкодженням інженерно-технічних засобів охорони, –

караються позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років»;

– викласти ст. 389 КК України в такій редакції:

«Стаття 389. Ухилення від покарання, не пов'язаного з позбавленням волі

1. Ухилення від сплати штрафу або позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю особою, яка відбуває ці види покарань, –

карається виправними роботами на строк до двох років або обмеженням волі на той самий строк.

2. Ухилення від відбування громадських чи виправних робіт або службових обмежень для військовослужбовців особою, яка відбуває ці види покарань, –

карається арештом на строк до шести місяців або обмеженням волі на строк до трьох років»;

– у статті 395 КК України абзац другий викласти в такій редакції:

«караються громадськими роботами на строк від ста вісімдесяти до двохсот сорока годин, виправними роботами на строк до двох років, арештом на строк до шести місяців, обмеженням волі на строк до двох років, позбавленням волі на строк до двох років»;

– доповнити ст. 71 КК України окремою частиною такого змісту:

«До осіб, засуджених до покарання у виді позбавлення волі, часткове приєднання невідбутої частини покарання у виді позбавлення волі за попереднім вироком застосовується лише в тому разі, якщо її неможливо повністю приєднати до покарання, призначеного за новим вироком»;

– доповнити ст. 135 КВК України окремою частиною такого змісту:

«Заходи стягнення у виді поміщення засудженого в дисциплінарний ізолятор або карцер призначаються судом за поданням адміністрації виправної колонії, а

переведення засудженого до приміщення камерного типу (одиночної камери) – з обов'язковим погодженням із спостережною комісією»;

– у ч. 3 ст. 100 КВК України:

слова «*центральною органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань*» замінити словом «судом».

– у частині першій та другій статті 26 КВК України:

слова «*кримінально-виконавчій інспекції*» замінити словами «*уповноваженому органу з питань пробації*».

– у частині третій та четвертій статті 26 КВК України:

слова «*кримінально-виконавчій інспекції*» замінити словами «*уповноваженого органу з питань пробації*».

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографія:

1. Орел Ю. В. Кримінальна відповідальність за злочини проти нормальної діяльності органів і установ пенітенціарної служби України: монографія / Ю. В. Орел. – Х. : ТОВ «В справі», 2016. – 416 с.

Статті у фахових наукових виданнях України:

2. Орел Ю. В. Кримінально-правова охорона нормальної діяльності органів та установ пенітенціарної служби України за законодавством Київської Русі [Електронний ресурс] / Ю. В. Орел // Форум права. – 2014. – № 1. – С. 400–405. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2014_1_70.pdf.

3. Орел Ю. В. Генезис вітчизняного законодавства про кримінальну відповідальність за посягання на нормальну діяльність органів та установ пенітенціарної служби за часів правління Петра I / Ю. В. Орел // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право. – 2014. – № 27. – С. 59–62.

4. Орел Ю. В. Розвиток вітчизняного законодавства про кримінальну відповідальність за посягання на нормальну діяльність органів і установ пенітенціарної служби у другій половині XIX століття / Ю. В. Орел // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Юридичні науки. – 2014. – № 3. – С. 64–69.

5. Орел Ю. В. Історія розвитку кримінального законодавства з питань відповідальності за посягання на нормальну діяльність органів та установ пенітенціарної служби України в началі XX століття [Електронний ресурс] / Ю. В. Орел // Форум права. – 2014. – № 2. – С. 328–333. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2014_2_58.pdf.

6. Орел Ю. В. Історичний метод та проблеми періодизації законодавства про кримінально-правову охорону нормальної діяльності органів і установ

пенітенціарної служби України [Електронний ресурс] / Ю. В. Орел // Форум права. – 2014. – № 4. – С. 228–236. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2014_4_41.pdf.

7. Орел Ю. В. Процесуальна здійсненність переслідування як принцип криміналізації діянь проти нормальної діяльності органів і установ пенітенціарної служби України / Ю. В. Орел // Правова інформатика. – 2015. – № 2 (46) – С. 79–87.

8. Орел Ю. В. До питання про суб'єкт злочину, передбаченого ст. 393 КК України / Ю. В. Орел // Вісник Академії митної служби України. Серія : Право. – 2015. – № 1 (14). – С. 137–142.

9. Орел Ю. В. Суб'єктивна сторона злочинів спрямованих на функціонування органів і установ пенітенціарної служби України / Ю. В. Орел // Інформація і право. – 2015. – № 1 (13). – С. 153–159.

10. Орел Ю. В. Питання конкуренції складу злочину, передбаченого ст. 392 КК України, зі складами інших злочинів / Ю. В. Орел // Право і суспільство. – 2015. – № 6, ч. 3 – С. 165–169.

11. Орел Ю. В. Питання розмежування злочинів, передбачених статтями 390–393 КК України, і кримінально-виконавчих проступків, вчинених засудженими, які відбувають покарання у виді позбавлення волі / Ю. В. Орел // Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія : Право. – 2015. – № 1. – С. 522–528.

12. Орел Ю. В. Втеча з місця позбавлення волі або з-під варти, поєднана із заволодінням зброєю чи з її використанням / Ю. В. Орел // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Юридичні науки. – 2015. – Т. 3, Вип. 3 – С. 34–37.

Статті у наукових виданнях іноземних держав:

13. Орел Ю. В. Развитие законодательства об уголовно-правовой охране нормальной деятельности органов и учреждений пенитенциарной службы Украины в Польско-литовский период / Ю. В. Орел // Гылым – Наука: Международный научный журнал. – 2014. – № 2 (41). – С. 50–55.

14. Орел Ю. В. Уголовно-правовая охрана нормальной деятельности органов и учреждений пенитенциарной службы Украины в советский период (1960–1991 гг.) / Ю. В. Орел // Вестник Санкт-Петербургской юридической академии. – 2014. – № 3 (24). – С. 36–48.

15. Орел Ю. В. Развитие законодательства Украины об уголовно-правовой охране нормальной деятельности органов и учреждений пенитенциарной службы в середине XVII века / Ю. В. Орел // Актуальные проблемы российского права. – 2015. – № 5. – С. 113–118.

16. Орел Ю. В. Развитие законодательства об уголовно-правовой охране нормальной деятельности органов и учреждений пенитенциарной службы Украины в 1917–1960 гг. / Ю. В. Орел // Lex russica. – 2015. – № 7. – С. 103–116.

17. Орел Ю. В. Соціальні і соціально-психологічні принципи криміналізації преступлений против нормальної діяльності органів і установ пенітенціарної служби України / Ю. В. Орел // Веснік Гродзенскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя Янкі Купалы. Серыя 4 : Правазнаўства. – 2015. –

№ 6 (205). – С. 74–81.

18. Орел Ю. В. Конституционная адекватность как принцип криминализации деяний против нормальной деятельности органов и учреждений пенитенциарной службы Украины / Ю. В. Орел // Юстыцыя Беларусі. – 2015. – № 7 – С. 66–68.

19. Орел Ю. В. Системно-правовая непротиворечивость и международно-правовая необходимость и допустимость как принципы криминализации деяний против нормальной деятельности органов и учреждений пенитенциарной службы Украины / Ю. В. Орел // Известия Гомельского государственного университета имени Ф. Скорины. – 2015. – № 5 (92). – С. 105–110.

20. Орел Ю. В. Уголовно-правовые системные принципы криминализации преступлений против нормальной деятельности органов и учреждений пенитенциарной службы Украины / Ю. В. Орел // Вестник Воронежского государственного университета. Серия : Право. – 2015. – № 4 – С. 242–249.

21. Орел Ю. В. Соразмерность санкции и экономия репрессии как принцип криминализации деяний против нормальной деятельности органов и учреждений пенитенциарной службы Украины / Ю. В. Орел // Вестник Карагандинского университета. Серия : Право. – 2015. – № 2 (78) – С. 99–109.

22. Орел Ю. В. Объект преступлений против нормальной деятельности органов и учреждений пенитенциарной службы Украины / Ю. В. Орел // Вопросы криминологии, криминалистики и судебной экспертизы. – 2015. – № 1 (37). – С. 7–12.

23. Орел Ю. В. Объективная сторона преступлений против нормальной деятельности органов и учреждений пенитенциарной службы Украины / Ю. В. Орел // Вестник Омского университета. Серия : Право. – 2015. – № 4 (45). – С. 162–172.

Праці апробаційного характеру:

24. Орел Ю. В. Періодизація законодавства про кримінально-правову охорону нормальної діяльності органів і установ пенітенціарної служби України / Ю. В. Орел // Право, суспільство і держава: форми взаємодії : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 16–17 січня 2015 р.). – К. : Центр правових наукових досліджень, 2015. – С. 81–82.

25. Орел Ю. В. Нормальна діяльність органів і установ пенітенціарної служби України як об'єкт кримінально-правової охорони / Ю. В. Орел // Громадянське суспільство в Україні: проблеми забезпечення правотворчої діяльності : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 3–4 квітня 2015 р.). – Х. : Східноукраїнська наукова юридична організація, 2015. – С. 125–127.

26. Орел Ю. В. Розмежування злочинів, передбачених ч. 3 ст. 390 та ст. 390 КК України / Ю. В. Орел // Актуальні проблеми розвитку громадянського суспільства в Україні в умовах сучасних правових реформ : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Дніпропетровськ, 21 травня 2015 р.). – Дніпропетровськ : Українська асоціація правових досліджень, 2015. – С. 81–85.

27. Орел Ю. В. Повторність як кваліфікуюча ознака втечі з місця позбавлення волі або з-під варти / Ю. В. Орел // Проблеми вдосконалення правового забезпечення прав та основних свобод людини і громадянина : матеріали

міжнародної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 26 червня 2015 р.). – Запоріжжя : Запорізька міська громадська організація «Істина», 2015. – С. 115–117.

28. Орел Ю. В. Втеча з місця позбавлення волі або з-під варти, вчинена за попередньою змовою групою осіб / Ю. В. Орел // Сучасний стан і перспективи розвитку держави і права : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 19–20 червня 2015 р.). – Львів : Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2015. – С. 49–51.

29. Орел Ю. В. Застосування насильства чи погрози його застосування як кваліфікуюча ознака втечі з місця позбавлення волі або з-під варти / Ю. В. Орел // Національні та міжнародні стандарти сучасного державотворення: тенденції та перспективи розвитку : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 1 серпня 2015 р.). – Х. : Східноукраїнська наукова юридична організація, 2015. – С. 84–88.

30. Орел Ю. В. Втеча з місця позбавлення волі або з-під варти, вчинена способом, небезпечним для життя чи здоров'я інших осіб / Ю. В. Орел // Актуальні питання правової теорії та юридичної практики : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 7–8 серпня 2015 р.). – Одеса : Причорноморська фундація права, 2015. – С. 106–107.

31. Орел Ю. В. Поняття та зміст нормальної діяльності органів і установ пенітенціарної служби України / Ю. В. Орел // Проблеми правової реформи та розбудови громадянського суспільства в Україні : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 16–17 жовтня 2015 р.). – Х. : Асоціація аспірантів-юристів, 2015. – С. 97–99.

АНОТАЦІЇ

Орел Ю. В. Кримінально-правова охорона нормальної діяльності органів і установ кримінально-виконавчої служби України. – *На правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право. – Харківський національний університет внутрішніх справ, Харків, 2017.

Дисертацію присвячено дослідженню проблем кримінально-правової охорони нормальної діяльності органів і установ кримінально-виконавчої служби України.

З'ясовано питання соціальної обумовленості кримінально-правової заборони діянь проти нормальної діяльності органів і установ кримінально-виконавчої служби України. Досліджено історію розвитку законодавства з цього питання, проведено порівняльний аналіз вітчизняного і зарубіжного законодавства з проблем кримінальної відповідальності за злочини проти нормальної діяльності органів і установ кримінально-виконавчої служби. Досліджено об'єктивні та суб'єктивні ознаки складів злочинів, передбачених статтями 389, 390–393, 395 КК України, виявлено недоліки чинного законодавства і практики його застосування. Сформульовано пропозиції щодо внесення змін і доповнень до чинного законодавства України.

Розглянуті правова основа діяльності, структура, завдання, основні функції та принципи діяльності ДКВС України. Досліджено проблеми кадрового забезпечення пенітенціарної системи України, кримінологічна характеристика злочинності у місцях позбавлення волі та злочинності персоналу кримінально-виконавчих установ.

Ключові слова: адміністративний нагляд, втеча, дії, що дезорганізують роботу установ виконання покарань, злісна непокора, кримінально-правова охорона, нормальна діяльність органів і установ, обмеження волі, кримінально-виконавча служба України, позбавлення волі, покарання, не пов'язані з позбавленням волі, ухилення від покарання.

Орел Ю. В. Уголовно-правовая охрана нормальной деятельности органов и учреждений уголовно-исполнительной службы Украины. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени доктора юридических наук по специальности 12.00.08 – уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право. – Харьковский национальный университет внутренних дел, Харьков, 2017.

Диссертация посвящена исследованию проблем уголовно-правовой охраны нормальной деятельности органов и учреждений уголовно-исполнительной службы Украины.

Исследованы вопросы социальной обусловленности уголовно-правового запрета деяний, ответственность за которые предусмотрена статьями 389, 390–393, 395 УК Украины, посягающих на общественные отношения, обеспечивающие нормальную деятельность органов и учреждений уголовно-исполнительной службы Украины по поводу надлежащего порядка исполнения и отбывания наказаний осужденными, а также осуществления мер постпенитенциарного воздействия на лиц, освобожденных из исправительных колоний.

Автором утверждается, что существование этих уголовно-правовых норм и установление ответственности за совершение указанных преступлений свидетельствует об их соответствии тем принципам, которые обуславливают необходимость их криминализации. Вместе с тем установлено, что криминализация деяний, посягающих на нормальную деятельность органов и учреждений уголовно-исполнительной службы Украины, была проведена с нарушением уголовно-правовых системных принципов.

Проведен обзор исторического развития законодательства об уголовно-правовой охране нормальной деятельности органов и учреждений уголовно-исполнительной службы Украины. Диссертантом предложена следующая периодизация законодательства Украины и эволюции уголовно-правовой охраны нормальной деятельности органов и учреждений уголовно-исполнительной службы Украины: 1) период Киевской Руси (X–XIII вв.); 2) Польско-литовский период (XIV в. – середина XVII в.); 3) период пребывания Украины в составе Российской империи (середина XVII в. – 1917 год); 4) советский период (1917–1991 года); 5) современный период (с 1991 года).

На основании анализа содержания нормальной деятельности органов и учреждений уголовно-исполнительной службы Украины предлагается авторская

дефиниция этого понятия. В работе дана обобщенная характеристика структурных элементов общественных отношений, которым причиняется вред при совершении преступлений, предусмотренных статьями 389, 390–393, 395 УК Украины.

Рассмотрены правовая основа деятельности ГУИС Украины, ее структура. Освещаются вопросы организации профессиональной подготовки и повышения квалификации лиц рядового и начальствующего состава ГУИС Украины. Раскрываются основные задачи, функции и принципы деятельности ГУИС Украины. Уделяется внимание взаимодействию органов и учреждений исполнения наказаний с территориальными органами внутренних дел, прокуратуры и суда, центров занятости населения и др. Рассматриваются вопросы управления деятельностью органов и учреждений исполнения наказаний, и обосновывается объективная необходимость реформирования пенитенциарной системы.

В работе освещены проблемы кадрового обеспечения пенитенциарной системы Украины, вопросы правовой и социальной защиты лиц рядового и начальствующего состава ГУИС Украины.

Отмечается, что одной из главных проблем кадрового обеспечения уголовно-исполнительной службы Украины и соблюдения прав персонала является проблема профессиональной деформации.

Исследуются криминологическая характеристика преступности в местах лишения свободы, причины и условия совершения преступлений осужденными, меры противодействия и предупреждения преступлений в местах лишения свободы.

Исследуются криминологическая характеристика преступности персонала уголовно-исполнительных учреждений, детерминанты совершения ими преступлений, рассмотрены меры по выявлению и устранению причин и условий совершения преступлений сотрудниками уголовно-исполнительной службы. При анализе характеристик личности сотрудников ГУИС Украины, совершивших преступления, был получен криминологический портрет такого лица, что позволяет более точно определить объекты профилактического воздействия.

Рассмотрены объективные и субъективные признаки преступлений, предусмотренных статьями 389, 390–393, 395 УК Украины, выявлены недостатки действующего законодательства и практики его применения. Сформулированы предложения по внесению изменений и дополнений в действующее законодательство Украины.

Указываются направления, по которым должно происходить совершенствование уголовного законодательства Украины, а также освещаются проблемы эффективности социальной адаптации осужденных, освобожденных от отбывания наказания, решения вопросов их бытового и трудового устройства.

Ключевые слова: административный надзор, побег, действия, дезорганизующие работу учреждений исполнения наказаний, злостное неповиновение, уголовно-правовая охрана, нормальная деятельность органов и учреждений, ограничение свободы, уголовно-исполнительная служба Украины, лишение свободы, наказания, не связанные с лишением свободы, уклонение от наказания.

Orel Yu. V. Criminal-legal protection of the normal activities of bodies and institutions of criminal-executive service of Ukraine. – *Published as manuscript.*

Thesis for a degree of Doctor of Law, Speciality 12.00.08 – Criminal Law and Criminology; Criminal Executive Law. – Kharkiv National University of Internal Affairs, Kharkiv, 2017.

Dissertation is devoted to research of problems of criminal law protection of the normal activities of bodies and institutions of criminal-executive service of Ukraine.

Issues of social conditioning of criminal law prohibition of acts against the normal activities of bodies and institutions of criminal-executive service of Ukraine was clarified. The history of legislation on this issue, a comparative analysis of domestic and foreign legislation on issues of criminal responsibility for crimes against the normal functioning of the bodies and institutions of criminal-executive service were studied. Investigated the objective and subjective signs of crime, provided by articles 389, 390–393, 395 of the Criminal code of Ukraine, revealed shortcomings of current legislation and its application. Suggestions for amendments and additions to the current legislation of Ukraine were formulated.

Considered legal basis of activity, structure, tasks, functions and basic principles of activity the State criminal-executive service of Ukraine. The problems of staffing penitentiary system of Ukraine, criminological characteristics of crimes in prisons and crimes of personnel criminal-executive institutions were studied.

Key words: administrative supervision, prison break, actions that disrupt the work of penal institutions, malicious disobedience, criminal-legal protection, the normal activities of the bodies and institutions, restraint of liberty, criminal-executive service of Ukraine, imprisonment, punishments not connected with imprisonment, evading punishment.

Підписано до друку 05.01.2017 р. Папір офсетний. Друк офсетний.
Формат 60х84/16. Умов. друк. арк. 1,9. Обл.-вид. арк. 1,9.
Наклад 100 прим.

Видавець і виготовлювач
Харківський національний університет внутрішніх справ,
пр. Льва Ландау, 27, м. Харків, 61080.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3087 від 22.01.2008.

Друкарня Харківського національного університету внутрішніх справ
61080, м. Харків, пр. Льва Ландау, 27.